

In memoriam

Ello Säärits

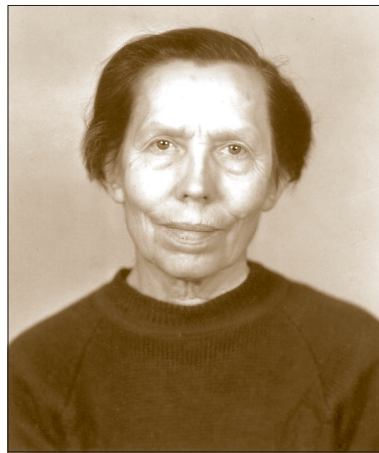
13.10.1914 – 19.07.2005

Iga inimese ümber on tema eripärane maailm. Kahjuks märkame seda enamasti alles siis, kui see on jääb maha – kui inimene ise lahkub. Aga see maailm jääb ometi meile ja lahkunugi on meiega seni, kui on veel keegi, kes teda mäletab või tema maailmast mingil viisil osas saab.

19. juulil 2005 lahkunud Ello Säärits oli imeline inimene eesti kirjandusloos. See imelikus ei seisnenud üksnes ta pikas elutes, mis oleks juba iseenesest märkimisväärne, sest selline mälupagas ja aegade lugu saab kingituseks vaid vähestele valituile, vaid teda ümbritses iseäraline nimbus, mis tekkis sügavasti haritud vaimu ja päikeselise iseloomu põimumisest. Tema loomuomasele malbusega liitusid tundlik kunstinärv ning armastus inimeste ja kirjanduse vastu.

Rahvaluulehuvilised ja folkloristid tundsid Ello Sääritsat rohkem tema neiupõlvenime Ello Kirss järgi. Ello Kirss, Võrumaa Meremäe valla Süvaoru asundustalu lasterohkes peres 13. oktoobril (vana kalendri järgi 30. septembril) 1914 sündinud neiu sai pärast Meremäe ja Jalaka algkoolis ning 1932. aastal lõpetatud Petseri gümnaasiumis õppimist 1937. aastal Tartu Ülikooli filoloogiatudengiks. Tõsi, ta Tartu-õpingud lõikas pooleks sõda ja need jätkusid evakuatsioonis Venemaal aastatel 1942–1943 Kaasani Pedagoogilises Instituudis ja Moskva Ülikooli filoloogiateaduskonnas, kuid diplomi sai ta lõpuks, 1948. aastal ometi Tartus, kus ta järgmised kolm aastat õppis kirjandusaspirantuuris.

Kõrgkooliõpingute esimestel aastatel oli tal õnne õppida paljude tollaste mainekate humanitaarteadlaste, mh ka Oskar Looritsa käe all, kes lootis temast sirguvat uue põlvkonna uurijat. See pole juhuslik meenutus, sest Ello Kirssist sai suurepärase, võiks öelda koguni, et lausa erilise rahvaluulekoguja. Ta jäädvustas peamiselt Setumaa ainest. Et ta – mitte küll põliste setu juurtega inimene – oli kasvanud üles Setumaa asundustalus, oli see tema eelis nii mujalt tulnud kui ka kohalike pärimus-

Ello Säärits (1914–2005).

IN MEMORIAM

kogujate ees. Ärgas filoloogiline tajus suunas teda märkama esituse ja keele erijooni, legende ja muidki selliseid jutte, mis ei kuulnud veel päriselt folkloristika kanoonikasse. Tema kogutud muinasjutud on erilise säraga. Need on sellised tekstid, mis inspireerivad tänaseidki jutu-uurijaid ja millest on valmimas mahukas antoloogia. Selline koguja-antoloogia on eesti kultuuris erakordne ning tõstab Ello Kirss-Säärtsa samasse ritta päris suurte rahvaluulekogujatega, nendega, kelle algatatud nimelised kogud täidavad Eesti Rahvaluule Arhiivi hoidlaid. Muide, sellesamas arhiivis sai Ello Kirss ka kõrgkooliõpingute kõrvalt aastatel 1937–1941 erialase töökogemuse.

Tema kogutud juttude – mille hulgas suur osa näiteks usulisid legende – väärtus on nende eripalgelisus, mis tuleneb nende žanrilisest ja süžeeilisest perifeersusest. See on ääreala rahvalooming, mida sel ajal, kui seda veel koguda oli, paljud koguda ei märganud ega taibanud. Ei taibanud seetõttu, et nendel polnud piltlikult öeldes sellist absoluutset kogujakuulmist, nagu seda võis täheldada Ello Kirss-Säärtsal.

Pikk elutee oli Ello Säärtsale kui privileeg, mis tõstis ta kaaskondlaste ees erilisse seisundisse ja andis võimaluse kaasa kõnelda mitmes ajastus ja kasutada nende keelt. Ent samas kandis aeg endaga ka ajaomast taaka, mille vari määras uurijatele teadusteemasid ja määratles väljenduspiire. Tema pikaajaliseks (1952–1974) töökohaks sai Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, kus ta teadurina lisas killukesti eesti kirjandusloole kirevasse ning aegades värvi ja rakurssi muutvasse moosaiiki ning kujunes üheks *Eesti Kirjanduse ajaloo* III, IV ja V köite autoriks.

Malbe loomuga Ello Säärtsa südamelähedaseks ainevaldkonnaks oli lüürika. Just luuletajate – Karl Eduard Söödi, Anna Haava, Ernst Enno ja Gustav Suitsu – loomingust valmisid tema monograafilised käsitlused. Tema kirjanduslooline mõte jõudis peaaegu igasse kodusse ja iga eestlaseni tema koostatud valikkogude – Gustav Suitsu luule- ja Juhan Liivi proosaraamatute – kujul.

Ajuti meenutatakse Ello Säärtsat kui proletaarsete luuletajate – Hans Pöögelmanni, Juhan Lilienbachi jt – uurijat. On hea, et need uurimused on kirjutatud, sest aitavad tasakaalustatult hinnata omaaegseid sotsiaalseid protsesse ja poeesia perifeeriat. Samal ajal oli tema suurimaks teeneks hoopis Anna Haava ja Karl Eduard Söödi romantilise luule väärtustamine, millele lisandub väheteada fakt, et Ello Säärts oli Anna Haava lüürika kiivakiskunud hinnangu tasakaalustaja, kes hindas teda ennekõike põhjamaiselt karge ja puhta lembelüürikuna.

Nii võime täna Ello Säärtsat meenutades öelda, et sama tundlikkus ja absoluutne kogujakuulmine, mis juhtisid teda rahvajuttude kirjapanekul, juhtisid teda ka kirjanduse käsitlemisel, perepärимuse kokkupanekul ja lihtsalt inimese – abikaasa, ema ja vanaemana. Ja mitte ainult ei juhtinud, vaid jätsid ta eesti kultuurilukku – folkloristikasse, kirjandusteadusse, pika ja keerulise 20. sajandi keerdkäikude salasoppidesse. Ja talle anti veel aega selle kõige üle mõtisklemisekski.

Toimetus